

Bodrum İlçesi Örneğinde Çevresel Grafik Tasarımında Temel Tipografik Sorunlar ve Çözümleri

Mustafa AKMAN*

Özet

Yaşanılan çevrede, bilinçli ya da bilinçsizce bir çok görsel mesaja maruz kalınmaktadır. Bu görsel mesajların büyük bir kısmını çevresel grafik tasarım oluşturmaktadır. Grafik tasarımda çok önemli bir yere sahip olan tipografi, çevresel grafik tasarımda kullanım şekliyle, mesajın karşı tarafa en etkili bir şekilde doğru ve kısa bir sürede aktarılmasını sağlamaktadır. Tipografinin yanlış kullanılmasıyla mesajın alıcıya iletilmesinde sorunlar oluşmaktadır. Dahası tipografinin yanlış kullanımı yazı dilinin toplum tarafından yanlış bir şekilde öğrenilmesine sebep olmaktadır. İnceleme için seçilen Bodrum kentine kısaca şöyle değinilebilir: Bölgenin, Türkiye'yi dışarıda örnek olarak temsil etmesi, bünyesinde farklı insan profilleri barındırması ve gelişmekte olan bir kültür - sanat kenti olmasıdır. Kısaca bu çalışma Bodrum ilçesi özelinde çevresel grafik tasarımı tipografik açıdan incelemeyi ve yapılan hataları, yazarak, sorgulayarak tekrar tartışmaya açmayı önermektedir.

Anahtar Sözcükler: Bodrum, Çevresel Grafik Tasarım, Grafik Tasarım, Tipografi, Bilgilendirme Tasarımı, Yönlendirme Tasarımı, Açık hava Tasarımı.

The Basic Typographic Problems and Solutions on Environmental Graphic Design in the Sample of Bodrum

Abstract

In the environment we live, consciously or unconsciously, we are exposed to many visual messages. The environmental graphic design makes up a large part of these visual messages. The typography has a very important place in graphic design. With its use of environmental graphic design provides the most effective way to transfer the message right in a short time on the other side. Any problem occurs while the message is communicated to the recipient with the incorrect use of typography. Moreover, using typography in a wrong way leads the society to learn the use of writing language in an improper way. The city of Bodrum, which is examined in this paper, can be briefly mentioned as follows: The region is an example of Turkey as an outside representative, having different human profiles in its own right, and being a developing culture and arts city. This paper intends to examine the environmental graphic design and re-discuss the typographic mistakes by questioning the samples in the town of Bodrum.

Keywords: Bodrum, Environmental Graphic Design, Graphic Design, Typography, Information Design, Wayfinding Design, Outdoor Design.

Giriş

Kişisel bilgisayarların gelişmesiyle masaüstü yayıncılık neredeyse herkesin erişebileceği bir duruma ulaşmıştır. Bu durum görsel iletişim tasarımı bilgisinin önemini daha da arttırmıştır. Tasarım bilgisinden yoksun bir düzenlemenin pek çok örneğinin görüldüğü günümüzde, bilginin öğrenilmesi ve uygulanabilirliğinin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır. Görsel iletişimin en önemli yapı taşlarından olan tipografinin çevresel grafik tasarımda kullanımı, toplumsal yapı ve kültür hakkında bize birçok fikir vermektedir.

“Çevresel grafik tasarım, doğal ve yapılandırılmış çevrede yönlendirme, bilgi verme, tanımlama, tercüme etme ve mekan duygusunu arttırma gibi işlevleri olan iletişim dizgelerinin içerdiği grafik öğelerin planlanması, tasarlanması ve sunumudur” (Karamustafa, 2003: 30). Çevresel grafik tasarımda, iletilmek istenen mesajı düzenli, rahat algılanabilir ve çevresiyle uyumlu bir hale getirmek amacı güdülmektedir. Ayrıca, çevresel grafik tasarım, kendi içinde çeşitli alt başlıklara ayrılan disiplinlerarası bir alandır. Kısaca çevresel grafik tasarım, görsel iletişim tasarımı ve yapısal çevrenin birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır (Taşçıoğlu, 2015: 00.02.11 - 00.02.18).

Grafik tasarımın temel öğelerinden olan tipografinin okullarda okutulup üzerine fikirler geliştirilmesi, dergilere konu olması, fikir üretme çalışmalarında eğitiminin verilmesine rağmen, başta çevresel grafik tasarımı olmak üzere, grafik tasarımın pek çok alanında tipografinin yanlış veya eksik kullanımı kendini göstermektedir. Bodrum özelinde, çevresel grafik tasarımda temel tipografik sorunların ele alınmasının sebepleri şöyle sıralanabilir: Bodrum, turizm aracılığıyla Türkiye'nin dünyaya açılan önemli pencerelerinden birisidir. Başta (Avrupa ülkeleri) İngiliz olmak üzere Hollandalı, Belçikalı, Polonyalı ve daha birçok farklı milletten misafirleri ağırlamaktadır. Bodrum, bölgeye yerleşen birçok yerli ve yabancı sanatçılarla gelişmekte olan bir kültür - sanat merkezidir. Sahil turizminin yanı sıra kültür turizminde de önemli yere sahip olan Bodrum, tanıtılmayı bekleyen birçok antik esere sahiptir. Bodrum çevresinde farklı kültür ve gruptan insanlar yaşamaktadır: Türkler, Kürtler, Aleviler (tahtacılar), dışarıdan gelen

yabancılar vb. Ayrıca Bodrum, farklı (tezat / uç) sosyal sınıfları barındırmaktadır. Burada sıralanan sebepler, kullanılan tipografiyi daha da ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışma ile Bodrum özeline bakarak çevresel grafik tasarımda uygulanan tipografik düzenlemelerde, *typeface*¹ *anatomi*, *espas*², *kerning*³, *tracking*⁴, *leading*⁵, *boşluk tasarımı* vb. temel ilkelerin incelenmesi ve genelde grafik tasarımın özel bir alan olarak tipografiye etkilerinin sorgulanarak çözümlenmesi amaçlanmıştır.

Kavram Olarak Tipografi

Grafik tasarımcı, aktarım mecrası değişken olsa da temel görevi görsel problemi çözmek olan kişidir; çözüm sürecinde birçok farklı görsel anlatım biçimleri kullanabilir, burada bir kıstas bulunmamaktadır. Fakat dikkat edilmesi gereken en önemli husus, aktarım biçiminin, içeriği özgün bir şekilde yansıtması veya tamamlamasıdır. Görsel iletişim tasarımcılarının işini kolaylaştıran bilgisayar ve grafik programları yaratım sürecini oldukça kısaltmakta ve masaüstü yayıncılığı evimize taşımaktadır. Stok fotoğrafları ve stok illüstrasyonlarının yaygınlaşmasıyla grafik tasarımda özgünlükte sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Tasarımcılar, bir fikri farklı biçimde çözümlenebilecekken stok materyalleri yüzünden, aynı görsel öğenin kullanılmasıyla benzer hatta aynı denebilecek kadar yakın tasarımlar üretmektedir. Teknoloji, kullanımına bağlı olarak, kimi zaman özgün olmayan işlerin çıkmasına önayak olmaktadır (Toy, 2015: 583). Benzer sorunlar farklı şekillerde tipografi alanında da baş göstermektedir. Fakat daha vahimi, çoğu zaman tipografinin temel ilkelerinin göz önünde bulundurulmamasıdır.

Tipografi, kısaca yazının belli kurallara göre düzenlenmesidir. Tipografi, sadece karışımıza afiş çalışmalarında ya da grafik tasarım ürünlerinde çıkmaz. Hayatın yazı olan her alanında tipografiye rastlanmaktadır. Bir metnin başlığının büyük, alt başlıklarının kalın ve paragrafların normal yazılması, tipografik düzenlemenin sonucudur. Bu denli yaygın ve çok öneme sahip olan tipografinin, görsel iletişim tasarımında çözülmesi gereken problemlerden birisi olması kaçınılmazdır. Doğru bir tipografi ile yazının ya da metnin formuna hükmederek anlatılmak istenen mesaja biraz daha yaklaşmaktadır: “*Tipografi... Bir grafik tasarımcının en çok*

çözmek zorunda kaldığı problem, belki de budur” (Uçar, 2004: 106-107).

Çevresel Grafik Tasarımda Tipografinin Yeri

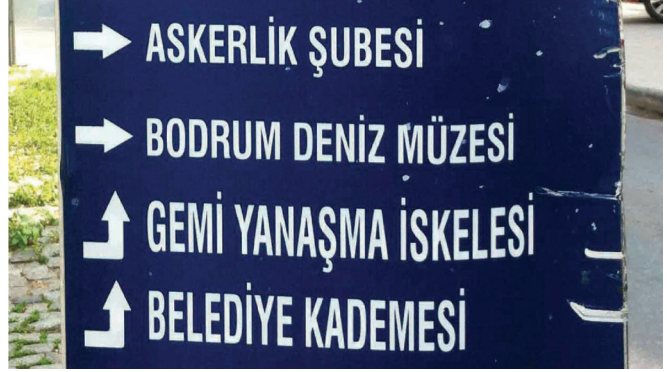
Son yıllarda teknolojik gelişmeler sayesinde hızla artan ve karmaşıklaşan bilgilerin düzenlenmesi büyük önem arz etmektedir. Çevresel grafik tasarım, doğal ve yapılandırılmış çevrede, fazlaşan ve giderek karmaşık hale gelen bilgileri planlı ve anlaşılabilir biçime dönüştüren disiplinlerarası bir alandır. Çevresel grafik tasarım, çeşitli alt başlıklara ayrılmaktadır. Bu alt başlıklar değişse de tipografik düzenleme hemen hemen hepsinde en ön sırada gelmektedir. Çünkü temelde bilgilendirme tasarımında olduğu gibi, karmaşık ve düzensiz olan bilgiyi sistematik ve kolay anlaşılabilir biçime dönüştürme amacı taşımaktadır (Uyan Dur, 2011: 160-161). Tasarım sürecinde tipografiyle sık karşılaşıldığından, görsel tasarımcılar yeni şeyleri deneme yoluna gitmektedir. Yeni arayışlar sırasında hazır bilgisayar programlarının kullanılması, yeterli görsel iletişim bilgisine sahip olunmaması veya ticari kaygılar sebebiyle tasarımlar bozulmaktadır.

Çevresel Grafik Tasarımda Tipografinin Temel Sorunları ve Çözümleri

Tipografi, kolay gibi görünen fakat tasarım sürecinde dikkat edilmesi gereken, içerisinde birçok ilke barındıran önemli bir unsurdur. Ülkemizde bu ilkelere dikkat edilmemesi veya yok sayılmasından dolayı, çevresel grafik tasarım olmak üzere, tüm tasarım alanlarında tipografik sorunlar kendisini hissettirmektedir. Çevresel grafik tasarım ayna gibidir, toplumun genelini yansıtır, Savaş Çevik bir röportajında buna şöyle değinmektedir: “Bir yabancı sosyoloğun sözü var, şu an aklıma geldi: Bir ülkenin kültür seviyesi, sokaklarındaki afişlerin kalitesinden anlaşılır” (Çevik, 2013, 00.24.36-00.27.40).

Tasarım yaparken dikkat edilmesi gereken bazı temel tipografik ilkeler bulunmaktadır: Typeface anatomisi, espas, kerning, tracking, leading, boşluk tasarımı, vb. Bu ilkeler tasarımda olmazsa olmazdır çünkü temel ilkeler sindirilmeden yapılan tasarımlarda büyük ve ciddi iletişim sorunları ortaya çıkmaktadır. Tasarım sürecinde yeni ve öz-

gün bir şeyler üretebilmek için önce temel bilgilerin sindirilmesi, ardından yeni arayışlara gidilmesi gerekmektedir. Bodrum kentinde, çevresel grafik tasarımında en çok karşılaşılan problemlerden biri, yazıyüzü anatomisinin bozukluğudur (Fotoğraf 1).



Fotoğraf 1. Bir yönlendirme tabelası, 2015.

Yazının evrimleşip zaman süzgecinden geçerek, defalarca orantısal ilişki ve estetik kaygılarla tasarlanmasıyla ideal bir kemik form (harf anatomisi) oluşturulmuştur. Metnin ya da başlığın çeşitli nedenlerle genişletilmesi veya daraltılması nedeniyle bu kemik form bozularak tipografi temel işlevinden uzaklaştırılmaktadır. Harfin deformasyona uğraması ile sağlanan etki, olduğu gibi tasarlanan bir yazıyüzüyle asla bir tutulmamalıdır (Fotoğraf 2).



Fotoğraf 2. Human & Typeface Anatomy, (Aktuğ, 2011).

Tasarlanmış her harf, kendi içinde doğru ve dengeli bir negatif - pozitif alan ilişkisi barındırmaktadır. “Helvetica yazısı”, fotografik olarak daraltıldığı zaman gerçek ‘Helvetica Condensed’ ile aynı değildir... Unutulmaması gereken ayrıntı, yeniden oranlanmış yazılardaki bozulmaların okunurluğu azaltacağıdır.” (Sarıkavak, 2004: 153). Diğer bir örnek ise, Türkçede bulunan, dilimize özel harflerin ‘ç, ğ, ş, ü, ö’, büyük harf *majüskül* ve küçük harf *minüskül* kullanımı sırasında başka bir yazıyüzünden uyarlanmaya çalışılması nedeniyle yine harf anatomisinde görülen sıkıntılardır (Fotoğraf 3).



Fotoğraf 3. ‘ğ’nin şapkasının başka bir yazı karakterinden uydurulması, 2015.

Bir yazı karakteri ailesinde italik tarzı bulunmuyorsa, bilgisayarın getirdiği *oblique*⁶ yazı özelliğinin kullanılması, başka bir anatomik hataya sebep olmaktadır. Çünkü italik yazı karakteri, tasarım sürecinde negatif ve pozitif alanlar düşünülerek tasarlanmıştır; harf ağırlığı, kanca, omurga vb. ilişkileri göz önünde bulundurulmuştur. *Oblique* seçeneği ile font deformasyona uğrar ve espaslarda sorunlar oluşur. Benzer bir sorun, yazının *bold* seçeneği için de geçerlidir; harfleri kalınlaştırmak için *stroke* kullanılmasıyla aynı hatalar yinelenmiş olur. Boşluk ister harf arasında olsun, ister metin içerisinde olsun, tasarlanması gereken önemli bir unsurdur. Yine tasarım sürecinde kullanılan her harf ve noktalama işareti, tasarlanması gereken grafik öğelerdir. Harflerin birbirleriyle olan ilişkileri göz önüne alınarak gerektiğinde, harflere tek tek müdahale edilmelidir: Bilgisayar programlarının getirdiği kolaylıklar bazen yetmeyebilir veya istediğimiz çözüm şeklini karşılamayabilir. “Çoğu zaman bilgisayarda kullandığımız

yazılımlar harf bileşkelerinin doğru başlıklarla bir araya gelmesi konusunda programlanmış olsalar dahi, harf boşluklarının doğru ve dengeli düzenlenmesi ayrı bir hassasiyet gerektirir” (Uçar, 2004: 132-133).

Boşluğun tasarlanması gereken bir eleman olduğu unutmamalıdır. Ayrıca, negatif alan olarak da değerlendirilecek bu kısım, yazının daha okunaklı olmasını sağlamaktadır. Ne yazık ki çevremizde gördüğümüz birçok tipografik düzenlemede, boşluğun tasarlanması gereken bir unsur olduğuna dikkat edilmemiştir. Bu yüzden yönlendirme tabelalarında anlamsız boşluklar yer almaktadır (Fotoğraf 4).



Fotoğraf 4. Bir bilgilendirme tabelası, 2015

Tasarım sürecindeki bir diğer sorun ise bilgilendirme tabelalarında boşluğa hiç yer verilmemesidir. Bu da iletilmek istenen mesajın rahat algılanmasında sorunlara sebep olmaktadır. Mesajın (tipografinin), zeminin en uç noktasına kadar kullanılmaya çalışılması, tipografinin hapsolmesine ve ister istemez sıkışıklığa neden olmaktadır (Fotoğraf 5).



Fotoğraf 5. Bir bilgilendirme tabelası, 2015.

Yönlendirme tabelalarının, asıl amaçlarına uygun bir şekilde, belli bir yere yönlendirme (bilgi verme) yapmaları gerekiyorken, bazen kendi içlerindeki problemlerden dolayı kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Örnekte de görüldüğü gibi, bir kişi gitmek istediği yeri bulabilmek için gereğinden fazla zaman harcamak zorunda kalmaktadır (Fotoğraf 6).



Fotoğraf 6. Bir yönlendirme tabelası, 2015.

Yönlendirme tabelalarında boşluğu tasarlarken daha da hassas davranmamız gerekmektedir, ister harf arası ister metnin ya da başlığın geri kalanı olsun özenle, mesajı ortaya çıkaracak bir şekilde tasarım yapılmalıdır. Çoğu zaman metin ya da başlık zemine tam olarak uydurulmaya çalışılmaktadır, bu yanlış kullanım nedeniyle metnin algılanmasında sorunlar yaşanmaktadır. Biçim ya da harflerde pozitif, siyah alanların algılamayı asıl olarak belirlediği kanısı yaygındır. Oysa biçim ya da harfin yapısı içinde ve dışında kalan boşluklar onun algılanmasını belirleyen asıl etmenlerdir. Boşluklar biçimleri ortaya çıkardığı gibi, harfin yapısını da belirleyip algılanmasını sağlamaktadır. Harflerin, tırnaklı-tırnaksız, tek vurgulu, iki vurgulu, ince, orta, kalın oluşlarını boşluklar ortaya çıkarır (Turgut, 2013: 133-134).

Yazı karakteri seçiminde ne yapılması gerektiği konusunda, tasarımın içeriğine (mesaja) bakılarak doğru bir şe-

kilde karar verilebilir. Ayrıca, espasları ayarlamak için kullanılması gerekenler, *kerning* ve *tracking* özelliğidir. Doğru bir tasarım için tek bir yol yoktur: Harflerin değişik ağırlık ve biçimlere sahip olduğu unutulmamalıdır. Örneğin A, L, T, V, vb. harfler, kendinden sonra gelen harflerle aralarında özel bir kerning işlemine tabi tutulur. Harf anatomisini bozmak yerine harf arasını düzenleyerek ya da başka bir yazı karakteri kullanarak yeni çözümler üretilebilir. Nasıl harfler ve sözcükler arasındaki boşluğa dikkat ediliyorsa, aynı hassasiyetle satır arasındaki boşluğa da dikkat edilmeli ve bu doğrultuda tasarlanmalıdır. Daha sonra, doğru bir hiyerarşi kurmaya çalışılmalıdır. Trafik işaret ve kurallarını gösteren yönlendirme tabelaları bu temel tipografi ilkelerini özünde barındırmaktadır. Fakat Türkiye’de bu duruma dikkat edilmemektedir. Görsel tasarımcı, hattat ve kaligraf Savaş Çevik (2012, 00.16.05-00.16.34) şu sözlerle konuya dikkat çekmektedir.

Trafik işaretleri çok önemlidir. Bütün dünyada uluslararası nitelikte olan bu trafik işaretlerinin bir standardı vardır. Yazı karakterleriyle, espaslarıyla, büyüklükleriyle, marjlarıyla çok önemli standartları vardır. Bu standartlara ülkemizde nedense uyulmuyor. Hâlbuki standartlar konmuştur. Bunlar dışarıdan ithal edilmiştir. İyi bir tasarımcı, uygulayıcı bunları alıp teknik elemanlarına uygulatır.

Tipografi ile çözümlenen problemlerde yazıyüzünün mesajı okutabilirliğinin yanında, biçimiyle de mesajı desteklemesi, ona çağrışım yapması uygundur. Yazıyüzü kendine has bir karaktere sahip olabilir. İçeriğe uygun olarak yerinde kullanılan yazıyüzü bu sayede tasarımda bir bütünlük sağlayan taşıyıcı öğelerden biri olur ve algılamayı hızlandırır. Bodrum çevresel grafik tasarımında görülen bir diğer tipografik hata ise, bütünlüğü olması gereken durumlarda, birbirinden çok farklı bir tipografik dil kullanılmasıdır. Bu da kafalarda, ‘aynı yere mi ait yoksa birbirinden bağımsız mı’ gibi sorulara sebep olmaktadır: Aşağıda, aynı yere giden araçlar için birbirinden çok farklı tipografik diller kullanılan, yanlış yönlendirme örnekleri görülmektedir (Fotoğraf 7).

Kurumsal kimlik tasarımlarında renk, çizgi, işaret ve bunun gibi tamamlayıcı öğeler; mesajın etkisini sürdür-



Fotoğraf 7. Bodrum - Gümbet araç bilgilendirmesi, 2015.

mek ve devamlılığı için kullanılmaktadır. Tipografide, bu tamamlayıcı öğeler gibi aynı yolu izlemektedir. Bu sayede markanın (mesajın) algılanması kolaylaştırılır ve akılda kalıcılığı artırılmış olur. Her yazı karakterini kendine ait bir sözü ve yarattığı etkisi vardır. Ancak tasarım yaparken yazı karakterleri doğru seçilmelidir. Bazı yazı karakterleri ciddi, bazıları samimi, bazıları ise daha teknolojidir. Bu nedenle yazı karakteri seçiminde estetik, uygunluk, okunabilirlik ve okutabilirlik üzerinde düşünülmesi gerekir. Seçtiğimiz yazı karakteri bir kişiliğe sahiptir. Karakter içeriğe uygun olmalı ve ürünle bütünleşmelidir (İstek, 2004: 11).

Dil bütünlüğü olmayan bir diğer alan ise trafikte araçların takibi için kullanılan plakalardır. Plakalarda kullanılan dil birbirinden çok farklıdır. Burada da bir standart

olmasına rağmen bu kurallara uyulmamaktadır. Çoğu araç sahipleri plakalarını neredeyse istedikleri gibi şekillendirmektedir, hatta yazı yüzlerini abartılı bir şekilde değiştirmektedirler (Fotoğraf 8). Standart bir uygulama olmasına rağmen plakalarda kullanılan tipografi, kişisel zevklere göre şekillendirilmektedir.



Fotoğraf 8. Araç plakaları, 2015

Türkiye tasarımında temel problemlerle uğraşırken, Almanya yol işaretlerine özel yazı yüzü tasarlayıp bunu içeriğe uygun nasıl geliştireceğinin üzerine düşünce üretmiştir. *DIN-Schrift* adındaki yazı karakteri bu düşüncenin ürünüdür. *DIN-Schrift*, Almanya'da yol işaretlerinde kullanılmak üzere özel olarak tasarlanmış ve siyah zemin içinde sarı olması planlanmış yazı karakteridir. Bir süre kullanılmasının ardından *DIN-Schrift* yazı karakterleri üzerinde, kötü hava koşullarında da okunaklılığını yitirmemesi için bazı ayarlamalar yapılmıştır. Bu ayarlamalar sonucu 'o' harfi daha da ovalleşmiş, harf uzunlukları görsel etkiyi güçlendirmek için artırılmış ve *umlaut* (iki nokta) imini oluşturan kareler daireye çevrilmiştir (Ambrose&Harris, 2010: 62).

Fotoğrafta yer alan görüntüde yazı karakterinin ilk yapılan hali (üstte) ve geliştirildikten sonraki hali (altta) yer

almaktadır. Bu düzeltmeler (geliştirmeler) ile kötü hava koşullarında, *DIN-Schrift* yazı karakterlerinin nasıl görüldüğü ve algılandığı fotoğrafın yan tarafında gösterilmektedir (Fotoğraf 9).



Fotoğraf 9. Almanyada yol işaretlerinde kullanılmak üzere tasarlanan Din-Schrift yazı karakteri. (Ambrose& Harris, 2010, 62).

Çevresel grafik tasarımda, tipografi kullanımında dikkat etmemiz gereken bir diğer ilkeyse hiyerarşidir.⁷ Anlatılmak istenen mesajın bir sıralaması olmalıdır, tüm mesajlar aynı ses tonuyla iletmeye çalışılırsa bir karmaşaya neden olur bu yüzden mesaj belirli bir düzene ihtiyaç duyar. Düzeni belirleyen ise iletilmek istenen mesajın kendi aralarındaki önem sırasıdır ve mesaj algılayıcısı bu düzen sayesinde karmaşa yaşamadan istediğini alır. Örnekte görüldüğü gibi hiyerarşik düzeni olmayan, anatomisi bozulmuş yazı yüzü kullanan, yanlış boşluk tasarımı barındıran çalışmalara Bodrum çevresinde sık rastlanmaktadır (Fotoğraf 10).



Fotoğraf 10. Bir bilgilendirme yazısı, 2015.

Tipografik hatalar ile anadilin doğru kullanımına (yazımına) balta vurulmaktadır. Bu olumsuz örneklerde de görüldüğü üzere, sürekli insanlarla temas halinde olan ve Türkçenin kullanımı konusunda insanlara örnek olması gereken kurumların; daha da hassas davranarak temel tipografik yanlışları yapmaktan kaçınmak yerine, duyarsızca bu hataları paylaşmaktadırlar (Fotoğraf 11).



Fotoğraf 11. Billboard örnekleri, 2015.

Bu tür tipografik hatalar kültür yozlaşmasının bir parçasıdır. "Ajans çalışanları müşterinin gözüne girmek, müşteriyi elinden kaçırmamak için ya da bilgi eksikliği başta olmak üzere çeşitli nedenlerle temel tipografik hatalar yapmaktalar... Böylece, endüstrideki birçok tasarımcı; hatalı tipografik tasarımlarla toplumda yanlış bir kullanımı yaygınlaştırıyorlar" (Öçalan, 2013).

Teknolojinin getirdiği kolaylıklarla tasarımcıların bile çeşitli sebeplerle tatbik etmediği temel tasarım ilkelerine, bir de işinin ehli olmayan insanların eklenmesiyle tasarımda büyük bozulmalar baş göstermektedir. Tasarımların bulunduğu her mecra bozulmayı topluma yaymakta ve bu durum bilinçdışı bir şekilde toplum tarafından kanıksanmaktadır: Yapılan yanlışlar zamanla alışkanlıklara dönüşerek günümüz toplumunda olduğu gibi yazışma dilinin çok kusurlu olmasına rağmen bu hatalar, çoğu kimseler tarafından fark edilmemektedir. İnsanlar, hatalara karşı duyarsızlaşmaktadırlar. Çevremizde gördüğümüz birçok açık hava tasarımları, bilgilendirme tasarımları, dergiler, kitaplar, internetteki sosyal mecralar, devletin bazı kanalları tipografik yanlışları umursamadan paylaşmaktadırlar. "Üzülerek söylemek gerekirse, tipografik duyarlılık azaldı. Bu harikulade biçimlerin ve onlar arasındaki büyümlü ilişkinin peşinden koşan tipografi sanatçılarımızın nesli giderek tükendi... Farkında olmasak da bu tasarım kirliliği, bizi zamanla etkiler ve çoğu yanlış, çirkinlik güncelleşip sıradanlaşabilir" (Uçar, 2004: 121).

Kötü bir göz beğenisinin toplum tarafından kanıksanması; günlük hayatta yanlış ve kötü tasarım öğelerinin kullanılmasına neden olmaktadır. Bunun yansıması olarak amacına hizmet etmeyen birbirinden vasat görsel işler türemektedir ve bu bozulma sürecini daha da hızlandırmaktadır (Fotoğraf 12).



Fotoğraf 12. Bir esnafın bilgilendirme yazısı, 2015.

Tipografideki temel sorunların giderilmesi ile iyi bir göz beğenisi tekrar topluma kazandırılabilir, elbette burada görsel iletişim tasarımcılara büyük rol düşmektedir. 1966 doğumlu İngiliz grafik tasarımcı Jonathan Branbrook'un tasarım stüdyosu, tipografinin, grafik tasarım bakış açısı olduğunu söyleyerek tipografinin önemini vurgulamıştır (Durmaz, 2006). Çevresel grafik tasarımda yapılan birçok düzenlemenin ilk sırasını tipografi oluşturmaktadır; bu yüzden iyi bir tipografi bilgisinin eğitimi ve öğrenimi, tasarım sürecinin tüm alanlarında tasarımcıya önemli bir şekilde yardımcı olacaktır. Yeni arayışlar içine girebilmek için eski, var olanı bilmek gereklidir bu sayede yeni çözüm yolları geliştirilebilir. "Ancak unutulmaması gereken bir diğer nokta ise, her türlü yenilik, tarz veya akımın kuralları yıkılarak başladığıdır. Kuralları yıkmak için, önce onları bilmeniz gerekir..." (Uçar, 2004: 138).

Sağlıklı bir tasarım süreci için önce temel tasarım ilkeleri sindirilmelidir arkasından çözüme uygun yaratıcı fikirler geliştirilmelidir. Örneğin 2015 yılı AILA⁸ Kentsel Tasarım Ödülü sahibi olan Adelaide (Avustralya) kenti yönlendirme tasarımlarına bakıldığında, tasarıma başlamadan önce kente dair önemli ve derin araştırmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. İleride oluşabilecek sorunları ve gelecekteki şehir gelişimini de hesaba katarak esnek bir bilgi

sistemi oluşturulmuştur. Yönlendirmelerde şehrin artan nüfusunu da göz önüne alınarak yürüyüş, bisiklet ve toplu taşımacılık gibi sürdürülebilir bir strateji izlenmiştir, bu sayede trafik yoğunluğunu önlemeye yönelik bir adım atılmıştır. Kapsamlı bir haritalandırma sistemi yapılarak tasarımlar zenginleştirilmiştir (Fotoğraf 13). Ayrıca dünyada 5. en yaşanabilir şehri seçilmiştir (Studio Binocular, 2016).



Fotoğraf 13. Adelaide yönlendirme tasarımları (Studio Binocular, 2016).

Adelaide şehri yönlendirme tasarımlarında olduğu gibi tipografide temel ilkelerin yerine getirilmesinden sonra tasarımların üzerine eklenen her yaratıcı fikir kendini daha güçlü ifade etmektedir. Dile ait kuralların doğru kullanımı ile sağlıklı bir sosyal iletişim sağlanmaktadır. Tipografiyi yanlış kullanan toplumlar, her zaman kendi içlerinde birbirlerini anlamada güçlükler yaşamaktadır. Çünkü dilin yanlış kullanılması (yazılması) kendi dilini doğru öğrenmede, anlamada ve yorumlamada önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye uluslararası yapılan OECD⁹ eğitim raporunda maalesef kendi dilinde yazılanı anlamada çok gerilerde yer almaktadır (Çapa, 2015: 00.06.00-00.07.04). Grafik tasarımın iyileştirilmesi başta tipografinin doğru kullanımından geçmektedir. Becer'in dediği gibi: Tipografide temel yapıyı bilmeyen, onu yorumlayamaz. Yorumlama, üzerine fikir üretme yani oynama (deneme) aşaması daha sonra gelir. Önce Kurallar öğrenilir ardından sorgulanır. Eğer öğrenmeden sorgulamaya gidilirse, tasarımcının kişisel zevklerini tatmin eden, işe yaramaz ve yanlış sonuçlar elde edilir (Durmaz, 2008: 20).

Sonuç ve Öneriler

Bodrum özelindeki bu gözlem ve inceleme sonucunda, çevresel grafik tasarımdaki bazı temel tipografik sorunların tekrar gün yüzüne çıktığı ve temel tipografi bilgisi olmadan ilerlemenin güçlüğü saptanmıştır. Çevresel grafik tasarımda en çok karşılaştığımız tipografik çözümler,

birçok nedenle doğru kullanımı suistimal edilen bir tasarım unsuruna dönüşmüştür. Çevresel grafik tasarımda tipografinin yanlış kullanımı, Bodrum kentinde kendisini şöyle hissettirmektedir: Kötü bir kent imajı bırakmakta, zaman kayıplarına ve trafik sorunlarına neden olmakta, hatalı yönlendirmelere ve yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermekte, yine bu yanlış kullanımlar ile Türkçe yazı dilinin bozulması gibi sorunlara neden olmaktadır.

Tipografideki bozulma süreci, halkın bu yanlış kullanımları kanıksaması ile daha da hızlanmakta ve hatalar daha geniş kitlelere yayılmaktadır. Bozulmalar geometrik seri şeklinde, yaygın bir biçimde hayatımızda yer almaktadır; yanlış kullanımların önüne geçilmezse hızlı bir şekilde ilerleyerek daha kötü sonuçlara neden olacağı düşünülmektedir. Tasarımlar ne kadar özgün ve yaratıcı olursa olsun temel tipografi ilkelerinden uzak ise, mesajın aktarılmasında önemli problemlerle karşılaşmaktadır. Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, hazır efektler ve hız kavramıyla tasarım sürecini sindirmeden hazırlanan işlerde tipografinin bozulmasına zemin hazırlanmaktadır.

Genel olarak çevresel grafik tasarımlar belli bir denetimden geçmez iken denetlenen mecralarda ise sağlıklı bir işleyiş söz konusu değildir. Akademik eğitimlerin sokağa yansımaması ise ayrı bir problemdir. Akademilerde tipografi eğitiminin verilmesine karşılık bu denli çok sayıda tipografik hatanın bulunması bir yerde bir şeylerin eksik ya da yanlış yapıldığının göstergesidir. Ayrıca bu sorunların çözümü sadece akademiler ile sınırlı kalmamalıdır çünkü bilinmektedir ki bu sorunların kaynağı iki taraflıdır. Toplum bu konuda bilinçlendirilerek sağlıklı bir işveren ve hedef kitlenin oluşması sağlanmalıdır. Çevresel grafik tasarımda kullanılan bu yanlış tasarımlar vakit geçmeden kaldırılmalı ve daha fazla bozulmanın önüne geçilmelidir.

Bodrum kenti örneğine yeniden baktığımız zaman, bu tipografik sorunlarla ülkemizi dünyaya karşı ne yazık ki bol tasarım hataları içeren ve bunu sürdürmeyi alışkanlık edinen kent olduğunu görmekteyiz. Ayrıca dilin yanlış yazımıyla yine olumsuz bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylesine önemli kentlerin dahi (kültürel etkileşimin fazla olması, turizm ile Türkiye'nin dışarıda tanınmasını

sağlayan örnek kentlerinden birisi olması vb.) birçok temel tasarım hataları barındırması, geriye kalan kentlerimizdeki tasarım kaygılarını haklı göstermektedir. Bodrum gibi kültür ve doğal zenginlikleriyle dışarıyla temas halinde olan kentlerimizin kendine ait bir görsel kimliğe bürünerek, içerde ve dışarıda bir marka olarak kendisini temsil etmesi gerekmektedir. Grafik tasarım derneklerinin, tasarım topluluklarının bu konularda daha etkin bir şekilde rol alarak yanlış kullanımlara göz yumması, doğru kullanımları ise teşvik ederek katkı sağlaması gerekmektedir.

Yerel yönetimlerin (il özel idaresi, belediye idaresi, köy idaresi) bu konuda yetkin birimler oluşturarak ya da bilirkişiler bulundurarak gerekli denetimleri gerçekleştirmesi, yanlış tasarımların kullanımına engel olması sağlanabilir. Akademilerde doğru tipografi kullanımının yanı sıra bunun neden önemli olduğu ve topluma yansımaları üzerine de eğitimler verilebilir.

Toplumun tasarım konusunda temelde olsa bilgi sahibi olması için temel eğitimde buna yönelik tasarım dersleri eklenebilir ve var olan görsel sanat derslerinin içeriği zenginleştirilebilir. Ayrıca eğitimde tasarımcılara öz denetim (meslek ahlakı) alışkanlığı kazandırılmalıdır. Devletin denetim mekanizmaları temel tasarım ilkelerinden taviz veren tasarımlara izin vermemelidir. Matbaa ve tabela merkezlerinde çalışanlara yönelik atölye çalışmaları yapılarak iyileştirmeler sağlanabilir. Tasarım etkinliklerinin sayısı artırılarak, bunların hedef kitle ve toplumla buluşmasına daha fazla ağırlık verilebilir.

Notlar

- 1 Yazıyüzü (Korkmaz, 2014).
- 2 Yan yana dizilen harflerin arasındaki boşluk (Tokgöz, 2011: 60).
- 3 Uyumlama (Öçalan & Durmaz, 2015).
- 4 Kelimeler arası boşluğun dengesi (Creamer, 2003: 13).
- 5 Satır Aralığı (Ambrose & Harris, 2010: 215).
- 6 Yapay eğik (Altunoğlu, 2013).
- 7 Sıradüzen (Turgut, 2013: 127).
- 8 Australian Institute of Landscape Architect / Avustralya Peyzaj Mimarlığı Enstitüsü.
- 9 Organisation for Economic Cooperation and Development / Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü.

Kaynakça

Ambrose, G. & Harris, P. (2010). *Görsel Grafik Tasarım Sözlüğü, Din-Schrift* (B).

Barhana, Çev.), İstanbul: Literatür Kitapevi.

Durmaz, Ö. (2006). “Jonathan Barnbrook ile Röportaj”, *Grafik Tasarım Dergisi* (02), İstanbul: Yaysat.

Durmaz, Ö. (2008). “Emre Becer ile Röportaj”, *Grafik Tasarım Dergisi* (17), İstanbul: Yaysat.

İstek, R. (2004). *Görsel İletişimde Tipografi ve Sayfa Düzeni*, İstanbul: Pusula Yayıncılık.

Karamustafa, S. (2003). “21. Yüzyıl Türkiye’sinde Görsel İletişim Tasarımı Eğitimi”, *Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi*, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Sarıkavak, N.K. (2004). *Çağdaş Tipografinin Temelleri*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Tokgöz, F. (2011). “Grafik Tasarımda Espas Sorunları”, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Toy, E. (2015). “Günümüz Grafik Tasarımında Özgünlük Kavramı Üzerine Bir

İnceleme”, M.S.K.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, *Uluslararası Sanat Sempozyumu*, Muğla, M.S.K.Ü. Matbaası.

Turgut, E. (2013). *Grafik Dil ve Anlatım Biçimleri*, Ankara: Anı Yayıncılık.

Uçar, T.F. (2004). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

İnternet Kaynakları

Aktuğ, Ç. (2011). “Human & Typeface Anatomy” <https://www.behance.net/gallery/3672107/Human-Font-Anatomy> Erişim Tarihi: 15.10.2015.

Altunoğlu, Ö. S. (2013). “Tipografiye Giriş: Tipografi, Font, Typeface Nedir?” <http://serdara.com/tipografi-font-tasarim> Erişim:10.08.2016

Creamer, D. (2003).” Computer Typography Basics, I.D.E.A.S.” <http://www.ideastraining.com/PDFs/TypographyBasics.pdf> Erişim Tarihi: 12.08.2016.

Çapa, E. (2015). “Türk Hamamlarında Suyun Kaldırma Kuvveti Neden Yok” <http://www.cnnturk.com/video/guncel/emin-capa-turk-hamamlarinda-suyun-kaldirma-kuvveti-neden-yok> Erişim Tarihi: 12.10.2015.

Çevik, S. (2012). “+1T Gazete Tasarım Günleri” <https://vimeo.com/46477516> Erişim Tarihi: 18.09.2015.

Çevik, S. (2013). “Biz Hayata Bakarken, Hattat - Kaligraf Sanatçısı Savaş Çevik Hoca ile Sohbet” <https://www.youtube.com/watch?v=toC-uxmMgTM> Erişim Tarihi: 20.07.2016.

Korkmaz, Ö. (2014). “Bizim İçin Tipografi, ‘Yazıtipi’ Değil, Suistimal Edilmiş Bir Terimdir” <http://blog.designedbysherpa.com/2014/12/bizim-icin-tipografi-yazitipi-degil-suistimal-edilmis-bir-terimdir/> Erişim Tarihi: 08.08.2016.

Öçalan, O. (2013). “Türkçe Tipografi Topluluğu, “Memleketin Tipografisi” <http://www.turkctipografitoplulugu.org/yazilar-memleketin-tipografisi/> Erişim Tarihi: 26.09.2015.

Öçalan, O.; Durmaz Ö.; Kırayoğlu, A. (2015). “Türkçe Tipografi Topluluğu, ‘Uyumlama”” <http://www.turkctipografitoplulugu.org/sozluk/uyumlama/> Erişim Tarihi: 08.08.2016.

Studio Binocular (2016). “Adelaide Wayfinding” <http://www.studiobinocular.com/2016/01/adelaide-wayfinding/> Erişim Tarihi: 29.12.2016.

Taşçıoğlu, M. (2015) “Çevresel Grafik Tasarım ve Kentte Grafik Kirlilik”, Architects Meet in İstanbul <https://www.youtube.com/watch?v=8w4GGJnBYLQ> Erişim Tarihi: 12.07.2016.

Uyan Dur, B. İ. (2011). “Çevresel Grafik Tasarımın Uygulama Alanları”, G.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, *Sanat ve Tasarım Dergisi* <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sanatvetasarim/article/view/5000137004/5000125960> Erişim Tarihi: 08.08.2016.

Görsel Kaynaklar

Fotoğraf 1. Bir yönlendirme tabelası, 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 2. Human & Typeface Anatomy, (Aktuğ, 2011).

Fotoğraf 3. 'Ğ'nin şapkasının başka bir yazı karakterinden uydurulması, 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 4. Bir bilgilendirme tabelası, 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 5. Bir bilgilendirme tabelası, 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 6. Bir yönlendirme tabelası, 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 7. Bodrum - Gümbet araç bilgilendirmesi 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 8. Araç plakaları, 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 9. Almanya'da yol işaretlerinde kullanmak üzere tasarlanan Din-Schrift yazı karakteri (Ambrose& Harris, 2010, 62).

Fotoğraf 10. Bir bilgilendirme yazısı, 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 11. Billboard örnekleri, 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 12. Bir esnafın bilgilendirme yazısı, 2015 (Fotoğraf: Mustafa Akman).

Fotoğraf 13. Adelaide şehri yönlendirme tasarımları, (Studio Binocular, 2016).